

for a living planet[®]

FREMTIDENS NATUR I DANMARK HAR BRUG FOR NATIONALPARKER

'Fremtidens natur i Danmark har brug for nationalparker' er udarbejdet af Uffe Gjøl Sørensen, Tommy Dybbro og Peter Blanner og sammenstiller analyser, vejledninger og anbefalinger fra WWF Verdensnaturfonden til brug for den danske proces om forberedelse af danske nationalparker.

Udgivet marts 2005 af:

WWF Verdensnaturfonden[®]
Ryesgade 3F
2200 København N
Telefon 35 36 36 35
e-mail: wwf@wwf.dk

Indholdsfortegnelse

Fremtidens natur i Danmark har brug for nationalparker	3
Hvad er en nationalpark?	4
Nationalparker er en god idé	5
WWF Verdensnaturfondens kriterier for en dansk nationalpark	6
Det danske nationalpark-initiativ: den politiske proces	7
WWF anmeldelse af nationalpark initiativets muligheder: Fem stjerner af seks mulige	9
WWF analyse af de syv pilot-projekter	11
WWF synspunkter for hvert pilot-projekt	12
Vadehavet – et af verdens vigtigste vandfugleområder	12
Læsø – en pagt med naturen	14
Lille Vildmose – den danske vildmark	15
Heder i Thy – horisont giver udsyn	16
Kongernes Nordsjælland - dynamikken i et skovlandskab	17
Møn – blomsten af den østdanske natur	18
Mols Bjerger – et kulturlandskab med natur	19
Hvordan udvikles en nationalpark	20
Adgang til nationalparker	21
Der er penge i natur	22
Lokalsamfund – det fælles ansvar	23
Appendiks 1. IUCN kategorier for beskyttede områder	23
Appendiks 2. WWF analyse af naturpotentialet i de syv pilot-projekter	30
Appendiks 3. WWF notat om adgangsforhold i Lille Vildmose	32

WWF – World Wide Fund for Nature – er en privat og uafhængig organisation, der arbejder for at løse globale natur- og miljøproblemer. WWF er repræsenteret over hele kloden, og WWF Verdensnaturfonden er den danske afdeling. Formålet med WWF's arbejde er at bevare naturens mangfoldighed, at sikre at udnyttelsen af naturens ressourcer sker på en bæredygtig måde og at bekæmpe forurening og unødigt forbrug af ressourcer og energi.

Flere informationer om dansk natur, betydningen af danske nationalparker og dynamisk natur med vilde dyr kan fås fra WWF Verdensnaturfondens hjemmeside: www.wwf.dk.

Fremtidens natur i Danmark har brug for nationalparker

Danske nationalparker er en enestående chance for dansk natur. Her kan der tænkes stort og langsigtet. Nationalparker vil tilføje en hidtil manglende dimension i dansk naturbeskyttelse: Vi kan genskabe en dynamik, som dansk natur i øjeblikket mangler. Vi kan skabe fornyet livskraft til truede naturtyper, og vi kan give plads til noget af den natur, som vi i øjeblikket har mistet. En levende natur er dynamisk.

Fremtidens danske natur har brug for nationalparker. Vi skal i Danmark have nationalparker, der fremviser det ypperste af den danske natur. Hvis det lykkes, vil det blive noget, der er væsentligt for os, og som vi ikke kan eller vil undvære. Noget som vi vil være stolte af.

Men nationalparker med levende og dynamisk natur kommer ikke af sig selv. Det er ikke blot et spørgsmål om at give nye navne til allerede velkendt natur. Hvis danske nationalparker skal gøre en forskel, er der brug for visioner. Der er brug for at kunne og ville tænke langsigtet.

Ligegyldigt hvor velmenende og engageret vi ønsker nationalparker i Danmark, så har vi dem ikke fikse og færdige i morgen – selvom vi beslutter os for det. Dertil er det danske kulturlandskab for ringe et udgangspunkt. Nationalparker kan blive et væsentligt løft for dansk natur – men det kræver, at vi vil have dem.

Når det lykkes, vil det blive en kæmpe gevinst for alle i Danmark. Ikke kun for naturen selv, men også for os mennesker, der skal leve med den. Nationalparker kan blive et væsentligt bidrag til den fortsatte lokale udvikling. Der er penge i natur, hvis vi tænker os om og respekterer naturens kvaliteter. Og frem for alt vil vi alle få glæde af en rigere natur, hvor der er endnu flere gode oplevelser, der venter på os.

Der er udpeget 7 pilot-projekter for at forberede en mulig etablering af en eller flere nationalparker i Danmark. Alle pilot-projekter skal i sommeren 2005 indsende deres forslag til miljøministeren, der efterfølgende gennem bl.a. assistance fra den nedsatte nationale følgegruppe vil foretage en endelig udpegning.

WWF Verdensnaturfonden finder, at de syv pilot-projekter giver oplagte muligheder for at give den danske natur et tiltrængt løft. En samlet anmeldelse af naturgrundlaget i alle syv pilot-projekter viser, at de dækker de væsentligste naturtyper i Danmark ganske godt. WWF giver 5 ud af 6 mulige stjerner for mulighederne (se side 9). Mulighederne for succes er derfor til stede, men skal det lykkes at omdanne mulighederne til virkelighed kræver det naturligvis, at naturen i hver park bliver visionært inddraget som det fremtidige omdrejningspunkt i hver enkel nationalpark.

WWF Verdensnaturfonden har også set på potentialet til at skabe stor, dynamisk natur i de syv pilot-projekter (se side 11). Det er muligt overalt, men nemmere nogen steder end andre. Størst potentiale er der på søterritoriet, men også på landjorden er det muligt at skabe storslået dansk natur. Det kræver en visionær tilgang og fastlæggelse af langsigtede mål for naturen.

Hvad er en nationalpark?

Nationalpark lyder umiddelbart som noget eksotisk og fjernt. Noget med tropisk varme eller store og besværlige dyr som løver og elefanter. For mange lyder det måske ligefrem for mærkeligt i en dansk sammenhæng – har vi overhovedet plads til dem? Hertil er kun at bemærke, at pladsen er der, hvis vi vil det. For selvfølgelig er der også på vore breddegrader kvaliteter i vores natur, der berettiger til at få plads og udfoldelsesmuligheder i nationalparker. Men det vil kræve en stor og målrettet indsats at nå så langt.

Fra andre lyder ideen om en nationalpark måske nok tiltalende – men alligevel tales der om at finde en dansk model, der passer til danske forhold. Men den internationale definition på en nationalpark er der ingen grund til at lave om på. Den er klar, og den er nyttig:

En nationalpark er et stort sammenhængende område af unik og oprindelig natur, der forvaltes med henblik på at fastholde naturindholdet på lang sigt og som samtidig giver den besøgende adgang og muligheder for oplevelser, der er med til at sikre området.

Dansk natur rummer mange og meget bevaringsværdige kvaliteter. Hvis vi ønsker at bruge ordet nationalpark i Danmark må vi også have ambitionen om at skabe de rette vilkår. Vi vil kunne ændre mange af vores fine naturområder fra at være danske 'lokalparker' til at være kerneområderne i internationalt anerkendte danske nationalparker.

Nationalparker er en god idé

Nationalparker rundt omkring på jordkloden rummer noget af den rigeste natur, der findes i dag. Overalt har nationalparker vist sig at være et godt og stærkt redskab, der er med til at bevare økosystemer og dermed også vilde dyr og planter. Ordet 'nationalpark' er derfor i sig selv en kvalitetsbetegnelse med stor signalværdi, hvor det er muligt at kombinere den langsigtede bevarelse af natur med profitable rekreative interesser – hvad enten nationalparken bruges af folk lokalt eller er et fjernt rejsemål for velbeslående turister. I fattige udviklingslande kan der være mange lokale konflikter i forbindelse med etablering af nationalparker, men selv her vil en nationalpark på sigt være det aktiv, der gør en forskel.

De intensivt udnyttede danske kulturlandskaber er ikke noget godt udgangspunkt for etablering af nationalparker. Ude i verden, hvor vild natur ud fra en dansk målestok stadig findes i store mængder, er det nemmere: Man er aldrig i tvivl om, hvor kerneområderne for naturen ligger, og er der først givet plads vil den vilde, dynamiske natur, fungerer den af sig selv. Man stiller aldrig spørgsmålstegn ved, hvad der skal bevares; man har så at sige facitlisten ved hånden. En savanne med løver og elefanter skal bevares som den er. En skov med chimpanser eller gorillaer vil have deres fortsatte overlevelse som mål. I de danske landskaber er situationen markant anderledes: Naturen er marginaliseret og har mistet det meste af den oprindelige dynamik. I den situation er det svært både at fastholde kvaliteten på lang sigt, men også at fastsætte målet. Hvad er det vi vil bevare?

Men en ting er, at det er svært. Dermed være ikke sagt, at det er umuligt. Danmark er grønt og dejligt, og det er muligt at starte processer, der vil kunne udvikle gode naturområder, der kan berettigt betegnelsen nationalpark. Processerne vil være mere eller mindre langsigtede og det er klart nemmere nogen steder end andre.

Det er nødvendigt at tage sit udgangspunkt i en forståelse for den oprindelige natur og finde frem til en klar vision for det fremtidige naturindhold. Natur er dynamisk, og derfor er det nødvendigt at genskabe plads hertil. Vi skal naturligvis ikke have løver og andet eksotisk i den danske natur. Men hvilke kernekvaliteter bør der være i vores natur? Vi skal nødvendigvis heller ikke gennemføre et behjertet forsøg på at føre naturen 'tilbage' ud fra en mere eller mindre klar forestilling om fordums kvaliteter. Men vi skal erkende naturens oprindelige kvaliteter, og målet med visionen skal være, at komme frem til en mere dynamisk natur i så store sammenhængende områder som muligt.

Et godt redskab til at udstikke vejen mod fremtidens naturindhold i enhver dansk nationalpark er det sæt af kriterier for typer af naturbeskyttelse, som den International Naturbeskyttelses Union (IUCN) har udviklet. IUCNs kriterier for naturbeskyttelse er i dag en international målestok, der bruges til at overvåge effektiviteten af naturbeskyttelsen på hele jordkloden. Det er et arbejde, der sker under den globale konvention om beskyttelse af klodens mangfoldighed af dyr og planter; i daglig taler kaldet biodiversitetskonventionen. Det er derfor også af den grund en rigtig god idé at følge IUCN kriterierne i klassifikationen af den danske natur.

Med en stærk vision er der også en spændende proces udstykket og man har dermed fat i omdrejningspunktet for nationalparkens udvikling og fremtid. Det vil være enkelt at lave en løbende kvalitetskontrol, og det i sig selv vil være en løbende spændende historie, der er med til at fastholde nationalparkens identitet.

WWF Verdensnaturfondens kriterier for en dansk nationalpark:

- Store, sammenhængende områder på mindst 1000 ha – og gerne flere tusinde hektar. Jo mere uforstyrret natur jo bedre, men en nationalpark kan omfatte kerneområder med meget højt naturindhold og randområder med begrænset menneskelig udnyttelse.
- Den dynamiske natur skal være altdominerende i nationalparkens kerneområder. Som udgangspunkt skal der her være plads til naturlig dynamik og naturlig udvikling. Naturen skal i så vid udstrækning som muligt kunne passe sig selv. Det er fravær at indgreb, der skal være styrende. Den utæmmede natur skal fremmes. Nationalparken kan herved bidrage med et markant løft for naturens vilkår i området.
- En nationalpark skal i så vid udstrækning som muligt være fri for menneskelig udnyttelse. Det gælder især i kerneområderne, hvor naturen har helt frit spil, mens udnyttelsen i randområderne bør være tilpasset nationalparkens natur, fx ved skånsomt landbrug og skovbrug. Det betyder, at der kun undtagelsesvist vil være landsbyer indenfor nationalparkens grænser og i hvert fald ikke inde i kerneområderne.
- En nationalpark skal opleves og byder på ideelle muligheder for at kombinere friluftsaaktiviteter og naturbeskyttelse. Fremsynet tilrettelægning af friluftsaaktiviteter vil kunne kombinere nænsom og respektfuld udnyttelse af kerneområder til gavn for både naturen og den besøgende. Hvis visse sårbare områder generelt må holdes lukket for fri adgang, skal den besøgende sikres adgang via guidede ture, vandre- og cykelstier, fugletårne m.v.

Det danske nationalpark-initiativ: den politiske proces

- Konklusioner fra det såkaldte Wilhjelm-udvalg (En rig natur i et rigt samfund, 2001). Wilhjelm-udvalget var et meget bredt udvalg med mange aktører, fra naturorganisationer til landbrugserhverv. Den var nedsat af den tidligere regering. Udvalget analyserede naturens tilstand i Danmark og fastslog i enighed, at det ikke står godt til og påpegede bl.a. et behov for nationale naturområder 'for sjældne arter og økosystemer, hvor de økologiske processer forløber mere frit'.

WWF bakker op om Wilhjelm-udvalgets konklusioner

- I forlængelse af Wilhjelm-udvalgets konklusioner lancerer den nuværende regering i sin naturpolitiske redegørelse (oktober 2002), at naturen skal have bedre plads til at udvikle sig inden for større sammenhængende områder, som vil kunne skabe bedre sammenhæng og dynamik i naturen.
- I løbet af 2003 og starten af 2004 udpeger regeringen 7 pilot-områder som kandidater for mulige kommende danske nationalparker. Udpegningen følger delvist Wilhjelm-udvalgets anbefalinger, men er også bestemt af landbrugets interesser, hvilket betyder at nogle områder på forhånd begrænses. Dertil kommer to marine områder.

WWF er ikke enig i udpegningen af alle områder som de væsentligste kandidater for danske nationalparker, men vælger at gå aktivt og konstruktivt ind i etableringen af nationalparker i to områder, hvor der er den største mulighed for at gennemføre WWF's vision. WWF indgår desuden i arbejdet i den nationale følgegruppe, som omfatter samtlige pilot-projekter, og søger gerne en dialog med alle disse med henblik på at inspirere dem i retning af WWF's vision.

- De første pilot-projekter starter i april 2003 og skal afrapportere 1/7 2005
- I sin handlingsplan for biologisk mangfoldighed og naturbeskyttelse i Danmark (2004-2009) fastslår regeringen, at 'målet med nationalparkerne er at styrke naturen og dens muligheder for udvikling i større sammenhængende områder, herunder at bevare biodiversiteten, landskaberne og de kulturhistoriske værdier' samt 'initiativet til udviklingen af danske nationalparker involverer såvel forbedring af kvaliteten af eksisterende natur som genopretning og etablering af nye områder'.

WWF er helt enig i de overordnede mål for regeringens arbejde med nationalparker men må konstatere, at der er lang vej fra det smukke formål til den konkrete proces.

- Der er fra ministeriets side ingen egentlig vejledning omkring indholdet i nationalparkerne endsige anbefalinger til, hvad der som minimum skal være opfyldt for, at et område kan kaldes en nationalpark.

WWF anser dette for problematisk, idet det engagerede, lokale arbejde omkring hvert pilot-projekt risikerer ikke at indarbejde de muligheder og den viden, der reelt er nødvendig for at naturen i området gives det nødvendige løft for at kunne kaldes en nationalpark

- Der er fra ministerens side lagt stor vægt på, at pilot-projekterne skal være lokalt forankrede.

WWF støtter varmt dette synspunkt. Langsigtet naturbeskyttelse bygger på lokal forankring. Men hvis det skal lykkes, forudsætter det, at alle parter deltager i en visionær proces om hvordan ansvaret for fælles værdier i og omkring en nationalpark bedst forvaltes. Dette kræver et aktivt engagement omkring at finde en langsigtet vision omkring naturindholdet

- Fra flere sider tales der om, at der skal findes en dansk 'model' for en nationalpark, idet vi alligevel ikke kan leve op til den naturkvalitet, som findes, hvor man allerede har nationalparker.

WWF mener, at man i Danmark skal følge de internationale standarder, der er udviklet for nationalparker. Disse standarder er konstruktive, og kvaliteten af dansk natur kan godt leve op til disse, hvis man arbejder inden for rammerne af en langsigtet vision.

WWF anmeldelse:

Nationalpark-initiativets muligheder: Fem stjerner af seks mulige

Nationalparkerne skal være det ypperste i den danske natur. Det der inspirerer og giver perspektiv i hverdagen – og som giver os en grundlæggende forståelse for vores naturgrundlag. Det vil være her, Danmark for alvor demonstrerer en global ansvarlighed ved i praksis at yde vort hjemlige bidrag til bevarelsen af klodens natur.

Ser vi på dansk natur med internationale briller, har vi et særligt ansvar for en række naturtyper. De er i detaljer klassificeret i EU's habitatdirektiv (Natura 2000). På Danmarks-kortet ligger de udpegede Natura 2000 områder spredt over hele landet, næsten som øer i de danske kulturlandskaber. Det bliver en stor udfordring at få et velfungerende netværk ud af de udpegede områder. Nationalparker med en særlig stærk og dynamisk natur vil være en betydelig styrkelse af mulighederne for, at vi i fremtiden vil kunne fastholde en rig og varieret natur i hele Danmark. Nationalparkerne vil kunne fungere som en slags kerneområder og spredningscentre for den danske natur. Man kan sige, at nationalparkerne er dynamoerne for at fremtidens natur overalt i Danmark får en chance. Dermed er det også klart understreget, at nationalparkerne ikke overflødiggør den generelle naturbeskyttelse i Danmark. Nationalparkerne bygger på den indsats inden for naturbeskyttelse, der har bevaret rester af natur i Danmark frem til i dag. Nationalparkerne kan blive et afgørende brud på en udvikling, der konstant har forringet og fragmenteret den danske natur. De vil give ny styrke til dansk natur. Gode danske nationalparker vil være stærkt medvirkende til, at der kommer et maksimalt udbytte af den generelle naturbeskyttelse.

WWF Verdensnaturfonden må derfor fremhæve, at nationalpark initiativet er en tiltrængt styrkelse af naturbeskyttelsen i Danmark. Men det forudsætter naturligvis, at den endelige udpegning af danske nationalparker vil tage udgangspunkt i, at der alle steder skabes et markant løft for naturindholdet. Og mulighederne er absolut tilstede.

I det følgende gives en kortfattet gennemgang af de vigtigste danske naturtyper i henhold til en meget overordnet inddeling. Heraf vil man kunne se, at der er en meget alvorlig mangel, nemlig ved ådale og ferske enge. Men generelt giver de syv pilotprojekter tilsammen en god mulighed for at sætte ny standarder for langsigtet naturbeskyttelse i Danmark. Dansk natur har brug for sådanne store og sammenhængende naturområder med fri dynamik inden for alle de vigtige naturtyper.

Marine områder - Danmark er en 'stormagt' med hensyn til lavvandede, marine områder, og placeringen mellem det salte Nordsøen og det brakke Østersøen giver en enestående stor variation i den marine natur i Danmark. Det internationalt anerkendte Vadehav og havet omkring Læsø er gode valg som pilotområder for mulige nationalparker. De lavvandede områder ud for Lille Vildmose er et godt supplement til dette spændende område i øvrigt. Fladvandet omkring Møn er en mulighed, der bør overvejes.

Strandenge – Læsø med Rønnerne i syd i fin sammenhæng med det marine er et godt valg. Marsken udenfor digerne ved Vadehavet. Ulvshale-Nyord strandengene giver Møn pilotprojektet et vigtigt omdrejningspunkt – ikke mindst i samspil med fladvandet omkring Møn og kysterosionsdynamikken mellem medbrydning ved Møns Klint og kystopbygning ved Nyord-Ulvshale.

Løvskove og overdrev – Lille Vildmose med dele af de eksisterende skove og overdrev og Grib Skov med sine løvskovs-partier er gode valg. Mols Bjerge er et spændende overdrev, men måske

mere som en kulturpark end som en nationalpark. Møns skove og overdrev er også et valg med nogle muligheder.

Højmoser – Lille Vildmose er det indlysende og gode valg – og i dag det eneste i Danmark, der giver mening.

Ferske søer, enge og ådale – Esrum Sø i Kongernes Nordsjælland er en fin repræsentant for en dansk sø i det næringsrige Østdanmark, hvor der er store naturkvaliteter. Ligeledes rummer hederne i Thy en stribe gode søer for den næringsfattige natur. Men en fatal mangel i de ferskvandsprægede naturtyper er enge og ådale. Naturgenopretningen ved Skjern Å og den sydlige del af Ringkøbing Fjord og det store naturgenopretningspotentiale omkring den vestsjællandske Åmosen kunne rette op på denne mangel.

Klitter og klitheder – hederne i Thy er et godt og indlysende valg, men der findes andre muligheder, f.eks. Skagen odden og Kallesmærsk Hede. Læsø kan bidrage med lidt.

Griber vi chancen, er de syv pilotprojekter et rigtigt godt bud på at give dansk natur et afgørende løft. Skal vi derfor anmelde nationalparkinitiativets muligheder, må det blive fem stjerner ud af seks mulige.

Der er virkelig god chance for succes. Dansk natur har brug for, at den endelige udpegning af nationalparker kan tildeles alle 6 stjerner.

WWF analyse af de syv pilot-projekter

WWF Verdensnaturfonden har analyseret naturgrundlaget for hvert af de syv områder, der er udpeget som pilotprojekter. I de intensivt opdyrkede kulturlandskaber i Danmark er der ingen 'nøglefærdige' områder til en nationalpark. Analysen bygger derfor både på en vurdering af de eksisterende kvaliteter ud fra IUCNs kriterier, men suppleret med vurderinger af potentialet for på kortere sigt at skabe stærkt forbedrede muligheder og sammenhæng for stor og dynamisk natur, hvor både de naturgivne vilkår og ejerforhold spiller ind. Hver faktor er vurderet ud fra en skala fra 1-5, hvor 5 er den mest gunstige ud fra et natursynspunkt. For hvert område er alle værdier lagt sammen, og der er ikke forsøgt at give nogle værdier mere vægt end andre. For de marine områder er der analyseret på 8 faktorer (dvs. et område kan maksimalt opnå en samlet værdi på 40), mens der for landområderne er analyseret på 9 faktorer (dvs. samlet maksimumsværdi på 45). Se analysen (appendiks 2).

Resultaterne af analysen fremgår af nedenstående tabel, hvor pilotprojekterne er rangordnet efter deres potentielle naturindhold. For sammenlignelighedens skyld er værdierne for hvert område omregnet til 'smileys', idet den maksimale værdi for både et marint og et landligt pilotprojekt er sat til 10 'smileys'.

Analysen skal ikke umiddelbart ses som en facitliste til, hvor der kan etableres nationalparker i Danmark. Ud fra WWF Verdensnaturfondens bedste vurderinger er der ingen af de udpegede pilotområder, der ikke kan blive til en god nationalpark. Men tabellen giver en ide om, hvor det er forholdsvis nemmere end andre steder.

Ud fra en vurdering af de potentielle naturindhold er der således meget store muligheder inden for begge marine pilotprojekter. Det er ikke overraskende, da Danmark set i et internationalt perspektiv netop har sit største ansvar for den globale natur i de lavvandede områder på søterritoriet. Udfordringen for at lave nationalparker i de to områder ligger således ikke i naturgrundlaget. Der burde begge have muligheder for stor succes.

For de fem pilotprojekter på landjorden er det derimod i større eller mindre grad sværere at etablere nationalparker med stor, dynamisk natur. Mest enkelt vil det være i Lille Vildmose og på hederne i Thy, tæt fulgt af Grib Skov. Sværest vil det være på Møn og Mols Bjerger. Det vil i alle fem områder være en stor udfordring i forhold til eksisterende anden udnyttelse. Men hvis det for hvert af disse pilotprojekter lykkes at udvikle en ambitiøs naturvision, der kan være drivkraften fremover for at give plads til den store og dynamiske natur, vil det samtidig være starten på en meget spændende proces, som fremtidige generationer vil være taknemmelige for.

Potentielle naturvilkår	😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊
1 LÆSØ	😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊
2 VADEHAVET	😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊
3 LILLE VILDMOSE	😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊
4 HEDER I THY	😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊
5 KONGERNES NORDSJÆLLAND	😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊
6 MØN	😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊
7 MOLS BJERGER	😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊

WWF synspunkter for hvert pilot-projekt

I det følgende er WWF's synspunkter og vurderinger af hvert af de syv pilotprojekter yderligere uddybet. Generelle oplysninger om hvert pilot-projekt kan f.eks. findes på hjemmesiden: <http://www.skovognatur.dk/nationalparker/default.htm>

Vadehavet – et af verdens vigtigste vandfugleområder

WWF vision:

Et lavtliggende, vidtstrakt landskab der både løber direkte ud i havet, hvor naturen har fri adgang, og stoppes hvor digerne søger at beskytte menneskers liv og færden bagved.

Et enestående stykke Danmark hvor mange havkystformer mødes, og hvor landskabet – og ”vandskabet” – totalt skifter karakter mellem høj- og lavvande.

Det åbne hav – vestkyst klitterne – vaderne – renderne – digerne – marsken. En ubrudt geografisk og geologisk række af kystformer, der på trods af intensiv udnyttelse af både fastboende og turister stadig fremstår som unik, og med international betydning især for trækkende vandfugle.

Kulturlandskaberne har altid været i elementernes vold, men har også selv bidraget til områdernes egenart

Bud på kerneområder:

I pilotprojektet indgår i princippet alle de fem forskellige typer delområder:

- Off-shore områderne i Nordsøen vest for øerne
- Øerne
- Selve vadehavet, dvs. havet mellem øerne og fastlandet
- Vaderne samt strandengene
- De inddigede marskområder.

Tilsammen udgør disse områder ca. 1350 km², svarende til ca. 10% af det samlede Vadehav fra Blåvandshuk til Den Helder i Holland.

De helt unikke områder i Vadehavet er slikvaderne, strandengene og de inddigede marskområder - vel vidende, at netop de sidstnævnte er udelukkende et menneskeskabt landskab. Især vaderne udviser en enorm biologisk produktion, der igen danner grundlaget for vadehavets store betydning som opvækstområder for Nordsøens fladfisk og som et af verdens vigtigste rasteområder for trækfugle.

Det er vanskeligt at udpege et enkelt område, der præsenterer samtlige unikke træk ved Vadehavet. Et område som Mandø har mange af elementerne – Vesterhavskyst, klitter, østvendte vader med en sammenlagt meget stor biologisk diversitet og stor dynamik - men mangler til gengæld det ”typiske” marsklandskab som findes fx i Tøndermarsken og i et inddiget område som fx Margrethekog.

De marine kerneområder udgøres typisk af de lavtliggende sandbanker, hvor spættet sæl holder til i store tal, men også tidevandsrenderne uden for vaderne er centrale for opretholdelsen af dynamikken i Vadehavet.

Svagheder:

Kerneområderne udgør en række enkeltelementer i Vadehavet (som dog hver især er over 100 ha) og har ikke karakter af fx ét stort sammenhængende område. Dette vanskeliggør forvaltningen af en evt. nationalpark. Den almindelige opfattelse af Vadehavets landskabsmæssige værdier er ofte knyttet til den kulturskabte del af området i form af diger og koger. Offentlighedens adgang til og

formidlingen af de andre elementer i Vadehavet skal derfor prioriteres højt i en fremtidig forvaltning.

Udfordringer:

På trods af den meget store kulturelle indflydelse der ses overalt i Vadehavesområdet, er det stadig de naturlige processer, der definerer den biologiske mangfoldighed, især i de marine dele af Vadehavet. Men da der er tale om en særdeles høj udnyttelsesgrad af de marine ressourcer i området, både hvad angår fiskeri, turisme og skibsfart, er det centralt at få indpasset disse menneskelige aktiviteter på et bæredygtigt niveau for at sikre de naturlige processer. De lige så spændende terrestriske del af Vadehavsområdet, som netop langt overvejende er kulturskabte, skal sikres bl.a. ved at finde en balance mellem de menneskelige aktiviteter, der er grundlaget for områdets landskabelige kvaliteter, og naturens behov for fri dynamik. Det er oplagt at naturpleje – f.eks. i form af kreaturgræsning - er påkrævet i disse områder, men at der andre steder gives plads til naturens frie dynamik.

Potentiale som nationalpark og tidsperspektiv:

På grund af den store naturbeskyttelsesindsats, der allerede har fundet sted i området gennem mange år, er der et stort og umiddelbart potentiale for at etablere en nationalpark. Det skal bemærkes, at langt størstedelen af den tyske del af Vadehavet allerede har status som nationalpark.

Læsø – en pagt med naturen

WWF vision:

En nationalpark der omfatter stort set samtlige typer af marine biotoper og dermed langt overvejende befinder sig under havets overflade udgør en enestående udfordring for at formidle havets biodiversitet og dynamik!

Ingen steder i danske farvande findes inden for en rimelig radius så mange forskellige marine økosystemer, baseret på;

- forskellene i dybde (0 meter til 140 m lige øst for Læsø)
- forskelle i substrat (sand – mudder – skaller – grus – sten)
- forskelle i saltholdighed (fra 12‰ til ca. 34‰).

Og kun få steder i Danmark finder man lokalsamfund, der i så høj grad har været afhængige af hvad havet gav af fisk, tang, rav, salt, strandingsgods. Danskernes behov for ægte "hav-oplevelser" vil ingen andre steder kunne tilgodeses så godt som i farvandet omkring Læsø.

Bud på kerneområder:

Pilotprojektet i forbindelse med Læsø hedder "Marin Nationalpark Læsø – en pagt med naturen", al den stund at havområderne omkring Læsø rummer langt den største marine biodiversitet i danske farvande. Inden for et område mellem Herthas Flak i nord og Kims Ryg i syd, i alt omkring 3000 km², findes stort set samtlige bundtyper i danske farvande, og dermed også den højeste marine biodiversitet. De helt specielle områder er "bobleflækkerne" nord for Læsø, stenrevne langs hele nordkysten, skalgrus-forekomsterne sydvest for øen, de dybe huller ud mod T-ruten, samt området "koralbanken" øst for øen.

Samtidig ligger der inden for det nævnte område allerede 5 habitatområder, hver med sit specifikke udpegningsgrundlag.

Disse kerneområder har umiddelbart en tilstrækkelig størrelse til at sikre den naturlige succession og de naturlige processer, således at også områderne uden for vil kunne sikres den nødvendige tilgang af larver og sporer.

Svagheder:

Grundlaget for at etablere en marin nationalpark ved Læsø er meget oplagt. Havet omkring øen indgår i et naturligt samspil med strandengene og kysterne. De største svagheder i pilotområdet ligger i kulturlandskaberne inde på øen. Her er kulturpåvirkningen meget høj; der er en dog en lang række mindre fredninger, og der foregår en udstrakt landskabspleje især på de statsejede arealer.

Udfordringer:

Det vil kræve betydelige anstrengelser at få etableret store sammenhængende områder på selve øen, hvor der som supplement til traditionel naturpleje ad åre vil kunne udvikle sig en dynamisk natur med hjælp af store græssere. På havet vil det til gengæld være oplagt at etablere en nationalpark, dels ved at søge både de eksisterende habitatområder og de mellemliggende havområder inddraget, og dels ved at søge den menneskelige udnyttelse, som i forvejen ligger på et relativt lavt niveau og er koncentreret omkring få områder, omlagt i mere bæredygtig retning. De direkte trusler fra eksempelvis bundskrabende redskaber, olieomladninger til havs, og den generelle eutrofiering vil dog kræve nogen indsats for at blive elimineret.

De interessante *marine* områder udgør en stor udfordring når de skal formidles, dels fordi de ligger under havets overflade, og dels fordi vejret er afgørende for en autentisk oplevelse.

Potentiale som nationalpark og tidsperspektiv:

Som nævnt er de marine potentialer meget store, og det samme gælder det kulturelle samspil mellem hav og land. Disse elementer udgør et stort potentiale for en fremtidig nationalpark, hvorimod de egentlige terrestriske elementer – strandenge, lyngheder, højsander, klitter, fyrreskove, kær - vil kræve nogen planlægning og udvikling før de vil opnå status som ”nationalpark”.

Lille Vildmose – den danske vildmark

WWF Vision:

Lille Vildmose har med sin store rest af en oprindelig højmose og de to store løvskove med store bestande af kronhjorte, der allerede rummer natur af meget høj kvalitet. En sammenbinding af de eksisterende naturområder og et højt potentiale for naturgenopretning i arealet imellem kan yderligere danne grundlaget for en demonstrationsmodel for stor, dynamisk dansk natur af international karat, hvor en række oprindelige pattedyr kan genudsættes. Lille Vildmose har en næsten et hundred år gammel praksis med vildthejn, der gør dette forholdsvis enkelt at acceptere dette forvaltningstiltag for at forhindre konflikter med det omgivende kulturlandskab.

Bud på kerneområder:

Den uforstyrrede højmose med tilliggende Tofte Skov, overdrev og Tofte Sø i syd samt Høstemark Skov med overdrev og rest af højmose i nord udgør oplagte kerneområder. Begge områder er i øjeblikket indhegnet og har gennem 80-100 år delvist fungeret som naturskove med en høj bestand af vildt. Adgangen til begge områder er allerede reguleret gennem fredning.

Svagheder:

En stor del af arealet mellem de to eksisterende indhegninger bliver udnyttet i tørveindustri og ligger hen som en stor åben tørvemine med et meget lavt naturindhold. Øvrige erhverv og bosættelse er koncentreret i pilot-projektets nordøstlige del og kan indpasses uden væsentlige konflikter

Udfordringer:

Lille Vildmose byder på en enestående mulighed for at sammenlægge omkring 6-7000 ha til fri dynamik. En vigtig brik for at genskabe dynamikken er udsætningen af store græsædere, hvilket vil være en enestående nyskabelse i både dansk og europæisk naturbeskyttelse, der vil genskabe indsigt i en vildere og mere dynamisk natur. Men hvordan man så at sige genstarter et afgræsningssystem med mange arter er aldrig prøvet før og det er en stor udfordring. Det vil kræve stor vilje til at eksperimentere med nye forvaltningsformer.

Potentiale som nationalpark og tidsperspektiv:

Lille Vildmose har et meget stort potentiale for at blive Danmarks vildeste natur. Der er allerede en meget høj grad af dynamik i naturen og denne vil kunne forbedres stærkt gennem naturgenopretningen, der binder området sammen til en sammenhængende vildmark. Med genudsætningen af flere store græsædere (bison, vildokse konik-hest m.fl.) vil der desuden kunne skabes en meget mere dynamisk natur.

Heder i Thy – horisont giver udsyn

WWF Vision:

De åbne landskaber ud mod Vesterhavet giver Thy en enestående mulighed for at skabe usædvanligt natur, der fastholder de følsomme, næringsfattige naturtyper. En perlerække af store naturområder udgør et noget nær udbrudt sammenhængende naturområde – klitter, klitheder, strandenge, søer, enge og med lokale lommer af spændende skov i de ellers ensformige klitplantager. Oprindelsen og karakteren af de åbne landskaber er i vid ustrækning begrundet i tidligere tiders overudnyttelse af naturen gennem meget tidlig skovfældning og efterfølgende sandflugt. Dynamikken i de åbne klitheder er i høj grad baseret på den tidligere udnyttelse, og her bør ekstensiv afgræsning af store primitive kvægracer og vildhest overvejes som et vigtigt supplement til mere traditionel naturpleje.

Bud på kerneområder:

Tre områder forvaltes allerede som en slags kerneområder: Hansted Reservatet, Ålevand Klithede og delvist Aggertange. Der kan udlægges andre kerneområder i områderne omkring Vangså Hede og hederne omkring Lyngby.

Det verserende forslag til pilotprojekt omfatter udelukkende området fra Hanstholm i nord til Agger Tange i syd. Men området fra Hanstholm i vest til Grønnestrand/Svinkløv i øst over Vigsø, Vullum, Hjørdemål, Lild og Bulbjerg kunne med fuld ret inddrages i en samlet nationalpark strategi.

Svagheder:

Selvom de enkelte delområder er usædvanligt store og tyndt befolkede i en dansk målestok er der en række tværgående veje med intensiv trafik, der kan vanskeliggøre genudsætning af store græsædere og ikke mindst sammenhæng mellem de enkelte delområder. Der er mange problemer med invasive arter (et større LIFE-projekt pågår allerede) og det kræver en langsigtet strategi at konvertere de ikke produktive nåletræsplantager til en mere naturvenlig skov eller mere lysåbne naturområder.

Udfordringer:

Den kulturelle baggrund for landskabets udformning rummer i sig selv en spændende historie, der med fordel kan indgå i nationalparkstrategi. Storheden i de åbne landskaber byder på muligheder for 'vildmarks' naturvandring som ingen andre steder i Danmark. Der ligger rundt omkring i landskabet større og mindre afvandede søer og kær, hvorfor der et stort potentiale for naturgenopretning.

Potentiale som nationalpark og tidsperspektiv:

Hederne i Thy har et stort potentiale til at skabe et enestående landskabsbillede med mulighed for at opleve særpræget natur med stor skønhed og oplevelsesværdi. En nationalpark i Thy vil kunne være funktionel inden for et kort tidsperspektiv. Thy er allerede et velbesøgt turistmål og et nationalpark koncept vil kunne styrke dette til gavn for både beskyttelsen og udnyttelsen.

Kongernes Nordsjælland - dynamikken i et skovlandskab

WWF Vision

Nordsjælland er karakteriseret ved store, smukke skovlandskaber. Med en omlægning af skovdriften i mere ekstensiv retning er rammerne for en flot nationalpark med store partier af vildsom skovnatur til stede. Her vil man med tiden kunne opleve et pust af fortidens urskove, med kronhjorte som vigtige dele af stor, dynamisk skovnatur, og med vildheste i udvalgte områder og måske endda vildsvin, der gennemroder skovbunden. En nationalpark, hvor befolkningen kan få naturoplevelser ud over det sædvanlige.

Bud på kerneområder:

Det vil være oplagt, at Gribskov og Esrum Sø udgør det centrale kerneområde for en kommende nationalpark, og alene med statsskoven Gribskavs størrelse findes der her et stort potentiale for at skabe en skov med et meget stort og dynamisk naturindhold. Dette kan også ske i flere andre af de nordsjællandske skove, der således vil udgøre naturlige kerneområder sammen med søer og andre naturgenoprettede arealer.

Svagheder:

Kerneområder ligger adskilt af en intensivt dyrket og endda meget tæt befolket landbrugsland, landsbysamfund, sommerhusområder, hestefolde, golfbaner m.m., som kan blive svære at indpasse i en samlet nationalpark. Skovene er i vid udstrækning forstligt veldrevne, om end der flere steder er udlagt områder til urørt naturskov eller græsningsskov.

Udfordringer:

Skovene er de naturmæssigt vigtigste elementer i en Nationalpark Kongernes Nordsjælland, og kulturhistorien i området er i udstrakt grad knyttet til skovene, hvorfor det er muligt at se et positivt samspil mellem naturværdier og kulturhistorie. Den primære opgave bliver derfor gennem spredningskorridorer at få bundet skovarealerne sammen, så der dannes et netværk af skove, der samtidig gennemgår en udvikling, så de fra at være produktionsskove får et større og mere dynamisk naturindhold. For at opnå dette, er det desuden vigtigt, at man drøfter, hvordan kommende spredningskorridorer kan etableres. Det virker oplagt et genindføre eller lette en naturlig spredning af kron dyr i området, ligesom genindførelse på udvalgte steder af andre store græssere bør overvejes.

Potentiale som nationalpark:

Med det primære kerneområde Gribskov og Esrum Sø, der forholdsvis hurtigt vil kunne få prædikatet en dansk skovnationalpark, er der oplagte muligheder for at inddrage større dele af Nordsjælland i en nationalpark. Denne proces lettes, eftersom skovområderne stort set alle er statsejede. Der vil således være gode muligheder for at skabe store, sammenhængende områder med store, natur- og oplevelsesmæssige kvaliteter.

Møn – blomsten af den østdanske natur

WWF Vision:

En nationalpark Møn har mulighed for at skabe plads til karakteristisk natur for Østdanmark med en mosaik af løvskove, overdrev, enge, rørsump, strandenge og lavvandede havområder. Selve Møn er et overvejende kulturlandskab, hvorfor der ligger en stor udfordring i at sikre og fastholde en dynamisk natur i nationalparken selv inden for kerneområderne i en kommende nationalpark. Strandengene må således sikres fortsat kreaturafgræsning, ligesom en mere langsigtet planlægning vil gøre det muligt på udvalgte steder at genintroducere store græssere til at skabe grundlaget for en mere dynamisk natur, som fastholder mange af de værdifulde elementer, der har overlevet i kulturlandskabet. Kystprocesserne knytter endvidere nedbrydningen af klinten tæt sammen med landdannelse omkring Ulvshale og det synes oplagt at inddrage havet omkring Møn i en nationalpark.

Bud på kerneområder:

Møn rummer spændende natur i form af klinten, løvskove og overdrev på det østlige Høje Møn, samt ikke mindst den varierede Ulvshale-skov og strandengene/sumpene i området Hegnede Bugt, Ulvshale og Nyord. Dette er de oplagte kerneområder. Desuden har Møn fine kystliner hele veje rundt næsten uden bebyggelser. Busemarke Mose ligger som et område, der kan blive et konkret mål for naturgenopretning. Møns Klint er allerede en 5-stjernet attraktion, som et enestående naturmonument med stor dynamik på grund af den konstante erosionsproces langs kysten.

Svagheder:

Kerneområderne for naturen på Møn ligger adskilt af et intensivt og tæt beboet landbrugsland, som vil være svært at indpasse i en samlet nationalpark. Løvskoven og overdrevene på Høje Møn er i vid udstrækning et plejet halvkulturlandskab, der ikke rummer stor dynamik.

Udfordringer:

Det kræver en nøje lokal indsigt at få sammenhæng mellem kerneområderne på Møn, hvis en sådan kan skabes. Det bør overvejes at kigge på den sammenhæng, som kysten og havet omkring Møn måske kan give. Dynamikken for naturen på landjorden er vigtig og kræver en nøje udvikling af den vision for det fremtidige naturindhold. Både i Nyord-Ulvshale området og på overdrevene på Høje Møn er der, som et vigtigt supplement til mere traditionel naturpleje, stort potentiale i at benytte store græssere i den fremtidige forvaltning.

Potentiale som nationalpark og tidsperspektiv:

Møn har et højt potentiale til som nationalpark med mulighed for at demonstrere visionær naturforvaltning af østdanske skove og overdrev i samspil med produktive lavvandede områder og deres tilliggende engarealer. Den umiddelbare attraktion ved Møns Klint danner endvidere et rigtigt godt grundlag for at integrere en nationalpark i en lokal udvikling. Det vil være en meget langsigtet proces at skabe sammenhæng i en nationalpark på Møn og størstedelen af det eksisterende kulturlandskab uden for kerneområderne vil ikke kunne forventes at indgå.

Mols Bjerge – et kulturlandskab med natur

WWF Vision

Kulturlandskabet er næsten altdominerende i dette undersøgelsesområde. Mols Bjerge er et smukt halvkulturlandskab, og de nuværende biologiske værdier i området kan opretholdes gennem en fortsat naturpleje, såvel efter mere traditionelle metoder med tamkvæg, som ved anvendelse af vildheste eller andre store græssere. Stor, dynamisk natur kan skabes i dette kerneområde, og på meget lang sigt måske også i andre områder.

Bud på Kerneområder:

Det samlede undersøgelsesområde for Pilotprojekt Nationalpark Mols Bjerge omfatter et meget stort areal på omkring 27.000 hektar (270 km²), dvs. hele det sydlige Djursland, hvor Helgenæs dog er fravalgt på grund af lokal modstand. Kerneområder med et stort og varieret naturindhold udgør kun en meget lille del af undersøgelsesområdet, med selve Mols Bjerge som det væsentligste. Et andet vigtigt kerneområde er Stubbe Sø med omgivelser, dertil en række mindre fredede områder, som mest, ligesom Mols Bjerge, er smukke landskaber, med stedvis et rigt dyre- og planteliv, men uden stor og dynamisk natur. I Mols Bjerge findes potentialer til en mere dynamisk udvikling, hvilket også kan ske flere andre steder i området, fx i skovene omkring Kalø og på længere sigt Skramsø Plantage.

Svagheder:

Kerneområderne ligger meget langt fra hinanden og adskilt af ofte særdeles intensivt dyrkede arealer, landsbysamfund, herregårdsmiljøer, plantager og sommerhusområder, som det vil være svært at få indpasset i en samlet nationalpark. Selv Mols Bjerge (ca. 3.000 hektar) er et plejet halvkulturlandskab, om end smukt og geologisk interessant med et af Danmarks mest kuperede og varierede bakkelandskaber. Udover kerneområdet Mols Bjerge er kun få og små områder statsejede, mens langt den største del af undersøgelsesområdet er fordelt på et meget stort antal private ejere. Det må vurderes, at naturværdierne i nationalparksammenhæng kun har lokalt og ret begrænset samspil med områdets kulturhistorie.

Udfordringer:

Hele området er ekstremt kulturpåvirket. Det vil derfor kræve meget betydelige anstrengelser at få indpasset de få kerneområder som en del af en stor, samlet nationalpark. Der skal meget stor vilje til at få de mellemliggende arealer ekstensiveret, så der kan oprettes et net af spredningskorridorer, hvorved der kommer sammenhæng. Kan dette ikke lykkes, bør området ikke have status af nationalpark.

Potentiale som nationalpark og tidsperspektiv:

Det bliver en meget langsigtet proces at få blot en del af undersøgelsesområdet indpasset i noget, der selv med god vilje kan kaldes en nationalpark. En mindre del af området har afgjort potentiale, og der er muligheder for gennem naturgenopretning og/eller fredning at skabe større, sammenhængende naturområder, hvad der i sig selv kan give en gavnlig naturløft for de i forvejen eksisterende overdrev, urørte løvskove, græsningsskove, enge, moser, søer og strandenge. Status som egentlig nationalpark må dog vurderes at have ekstremt lange udsigter, og må desuden forudses at få en langt mindre udstrækning end, hvad der for tiden er afgrænset som undersøgelsesområde.

Hvordan udvikles en nationalpark?

Der er to vigtige trin i udviklingen af en dansk nationalpark: Vision og organisering. De to trin er vigtige for at sikre kvaliteten i det langsigtede arbejde, hvor en nationalpark kun vil komme til at fungere, hvis den er baseret på en løbende kvalitetskontrol.

De to trin:

1. Udviklingen af en vision, der tager sit udgangspunkt i den langsigtede bevarelse af naturindholdet, som er grundlaget for at området kan kaldes en nationalpark. Hvordan ser nationalparkens natur ud om 25, 50 og 100 år? Hvor er kerneområderne for naturen, der skal være bærende for en udvikling hen imod visionen? Hvilke vilkår er i dag gældende for naturen inden for den kommende nationalpark? Hvordan er samspillet med den kulturhistoriske udnyttelse af området?
2. En målrettet organisering. En vision kræver organisering, engagement og til syvende og sidst bred opbakning. En vision laves ikke af enkeltpersoner ved skrivebordet – den er resultatet af en proces, der omfatter diskussioner mellem alle brugere – ejere, besøgende, myndigheder, interesseorganisationer og andre. Et nationalpark har stor betydning for sit lokale opland og kræver et nøje samspil med den lokale planlægning og erhvervsudviklingen. En nationalpark er et godt brand, og er derfor meget afhængig af, at der løbende sker en sikring af nationalparkens kvaliteter i samspil med den lokale udvikling.

De to trin skal opfølges af en effektiv strategisk plan for en gennemførelse af vigtige beslutninger og initiativer.

Adgang til nationalparker

Nationalparker er til for både beskyttelse og benyttelse. Det ligger i hele definitionen af en nationalpark. Der er mange måder, hvorpå man kan kombinere beskyttelsen og benyttelsen, så de to forhold støtter hinanden og ikke skal ses som modsætninger. Man kan sige, at netop når den balance lykkes, har man fået skabt en god nationalpark. Men ikke mindst i et udpræget kulturlandskab som det danske, er der grund til at skitsere nogle grundsætninger herom. Dette er langt lettere i andre dele af verden, hvor der stadig findes store – i en dansk målestok – naturområder, hvor det hele ofte giver sig selv: Her er det indlysende, hvor kerneområderne for naturen findes med en maksimal beskyttelse og hvor den omkringliggende bufferzone giver mulighed for en række videre aktiviteter. Og hvor de intensivt udnyttede dele af landskaberne med tætte befolkninger ikke rummer de samme muligheder for bevarelsen af den store natur. Der er ikke plads til elefanter i de afrikanske byer – og på samme måde skal elefantstierne ikke samtidig fungere som veje.

Grundsætninger:

- Hvor er naturens kerneområder og hvordan skal de forvaltes for at skabe plads til dynamik og langsigtet sikring af de vigtige naturværdier? Er der en klar vision for naturindholdet?
- Et godt formidlingscenter er centralt. Dette vil give alle besøgende nem mulighed for at tilegne sig centrale informationer om nationalparken og med let tilgængelige vej- og stinet gennem udvalgte områder og udsigtspunkter kan landskabelige helheder og kerneværdier formidles og opleves til alles tilfredshed. Sådanne faciliteter må ikke give anledning til konflikter med følsom natur.
- Er der særlig følsom natur, som kan blive forringet som følge af intensiv færdsel, skal der arbejdes ekstra omhyggeligt med at sikre en god formidling uden forstyrrelser. Der er heldigvis mange måder, hvordan dette kan gøres. Et gennemtænkt stiforløb kan både give den gode oplevelse og samtidig lede den besøgende nænsomt tæt på den natur, der skal formidles.
- Ved den meget sårbare natur kan det være nødvendigt at lukke for adgang, men her kan der 'åbnes' op med adgang til velplacerede observationstårne. Hvis der skal formidles store dyr eller fugle, der er ekstra følsomme overfor forstyrrelser, har denne formidling en dobbelt gevinst: Det er nemlig langt den bedste måde at få de gode oplevelser på. I Skotland har et velplaceret besøgscenter givet den besøgende mulighed for komme uset til et velplaceret skjul ganske tæt på en rede af Fiskeørn. Det benytter op mod 350.000 besøgende sig af i løbet af en ynglesæson – og fiskeørne på reden har fred og ro og yngler år efter år.

Et eksempel på et WWF oplæg omkring mulige adgangsforhold i Lille Vildmose kan ses i appediks 3. Oplægget har været et bidrag til en diskussion om adgangsforhold allerede inden pilotprojektet om Lille Vildmose som nationalpark blev startet. Diskussionen om adgangen til Lille Vildmose er derfor allerede meget mere detaljeret og udviklet.

Der er penge i natur

Beskyttelse af områder med bevaringsværdig natur er et fælles samfunds gode. Argumenterne herfor kan spænde vidt og vil ofte tage udgangspunkt i konkrete henvisninger til internationale, nationale og lokale hensyn og bestemmelserne. Den underliggende motivering for at beslutte et fælles ansvar for at tage hensynet til naturen alvorligt kan yderligere begrundes på mange måder alt efter hvem man spørger. Fra den pure idealisme om at give plads til andre skabninger end mennesket til det diametralt modsatte synspunkt, at det hele er til for menneskets skyld, fordi vi både her og nu og ikke mindst på lang sigt ikke vil kunne klare os uden en levende natur ved siden af vores intensivt dyrkede kulturlandskaber – spirituelt og mentalt. Derimellem udspiller sig mere konfliktfyldte diskussioner i de konkrete situationer om, hvorvidt vi har råd til at bevare natur i et givet område på bekostning af en mindre eller helt opgivet produktion. Denne konflikt er ikke mindst forekommende i det intensivt opdyrkede kulturlandskab. For den enkelte lodsejer kan det være et særdeles relevant synspunkt for rentabiliteten af ejendommen, mens det i en global sammenhæng ofte kan være svært at se, hvorfor et rigt samfund som det danske ofte har så svært ved at tage vare på sine naturværdier.

Ud fra en traditionel økonomisk vurdering bliver naturbeskyttelse oftest betragtet som et tab af muligheder og dermed mere som en besværlig omkostning på udgiftssiden frem for ny mulighed for alternative indtægter. Der kommer dog stadig flere eksempler på, at naturbeskyttelse og indtægter kan give et fint samspil med store betydning for en lokal udvikling. Ikke mindst i forbindelse med turisme og de stadig stigende investeringer i fritidsaktiviteter. Man behøver her ikke bevæge sig til fjerne lande, der byder på eksotiske safarier gennem uberørt natur i nationalparker på størrelse med det halve af Danmark – eller specielle bådture efter hvaler, dræber hajer og hvad der ellers kan bydes på enestående naturoplevelser rundt omkring på kloden.

I notatet 'Der er penge i naturen' gives en række eksempler fra landene omkring os, hvor man allerede har taget fat på at bruge naturen som et aktivt.

I studiet 'Vild, vildere, Vildmose' gives der et dansk eksempel på en mulig udnyttelse af et stort naturområde, hvor der skitseres en genvist for lokalområdet på omkring 100 jobs. Men selvom mulighederne for at skabe indtægter fra naturen kan ligge snublende nær, er det i praksis en stor udfordring at få det til at ske - både for den private investering og for den offentlige forvaltning. Et frugtbart samspil mellem de mange interesser vil derfor være en oplagt styrke.

En lokal diskussion kan bl.a. tage udgangspunkt i følgende:

- Hvor er den særlige kvalitet i naturgrundlaget? Hvad er det for en "historie", som kan tiltrække turister og/eller nye tilflyttere.
- Er naturgrundlaget så interessant i dets biologisk og naturfredningsmæssige betydning, at der kan sikres projektf finansiering fra danske og internationale (EU) programmer?
- Hvor ligger kvaliteten ved oplevelsen af naturen? Vil områdets natur blive formidlet på en medrivende måde gennem f.eks. udsigtstårne, besøgscentre, udbud af oplevelsesmuligheder og naturvejledere?
- Hvor god vil markedsføringen af området være? Ud fra "historien" og kvaliteten af oplevelsen kan der markedsføres en regional, national eller endog international turistattraktion?
- Har området så store kvaliteter i markedsføringen, at området også kan blive et varemærke for nye produktioner?

- Vil området være i stand til at fastholde de besøgende længere end nogle få timer? Vil kombinationen af naturoplevelser og andre oplevelser sikre, at besøgende vil være motiverede til at overnatte, spise et eller flere måltider, købe souvenirs etc.?
- Hvem i lokalsamfundet tager initiativet til at udnytte de nye markedsmuligheder?
- Vil man i lokalområdet samarbejde og etablere nye netværk med udveksling af informationer og gennem en stærk organisering realisere nye muligheder og give et løft til områdets samlede konkurrenceevne?
- Vil erhvervskulturen i området se på nye muligheder, der skal undersøges og afprøves, eller vil man fokusere på problemer og begrænsninger?
- Vil der ske en organisering omkring et samlet initiativ, der sikrer høj naturkvalitet, mange og gode oplevelsesmuligheder, god markedsføring og ny lokal identitet og vil dette muliggøre ansøgninger til danske og EU-programmer for at tiltrække ekstern finansiering af de nye lokale projekter?
- Vil området udvikle et nyt (fornyet) image af en karakter, som kan tiltrække tilflyttere? Vil det være muligt at integrere disse i eksisterende lokale kulturer og traditioner? Vil det være muligt at involvere tilflyttere, eventuelt med supplerende erhvervsmæssige og faglige kvaliteter, i lokale erhvervsnetværk?

Lokalsamfund – det fælles ansvar

Lokal udvikling kan ikke gennemtvinges udefra. En forudsætning for at kunne gennemføre en hvilken som helst udviklingsproces, der angår hele lokalsamfundet, er for det første det lokale engagement, både det menneskelige og økonomiske. For det andet skal **inspiration og påvirkning udefra** kunne blande sig i de lokale diskussioner og beslutninger. Det kan være med til at skabe nye initiativer og dermed yderligere mobilisering. For det tredje skal **de lokale myndigheder fungere som støtte og ressource** for initiativer og projekter - det er afgørende for en vellykket gennemførelse af de planer, der er truffet beslutning om.

Samtidig må såvel borgere som myndigheder forholde sig til to grundlæggende spørgsmål:

- Hvordan kan myndighederne skabe rammer, der sikrer, at de lokale fællesskaber og det lokale erhvervsliv trives?
- Hvordan får borgerne inddraget og mobiliseret de lokale myndigheder og det lokale erhvervsliv?

Appendiks 1. IUCN kategorier for beskyttede områder

De danske kulturlandskaber vil umiddelbart passe bedst på IUCN-kategorien IV og V. En stringent fortolkning af kategori II om nationalparker vil kun kunne passe på udvalgte kerneområder i den danske natur. I forbindelse med den danske proces om at etablere nationalparker er IUCN kategorierne derfor nyttige til i første omgang at klarlægge kvaliteten af et givet område og dernæst at udarbejde en vision for, hvordan naturen i området kan give plads og udviklingsmuligheder for med tiden at nærme sig kvaliteten, der berettiger til betegnelsen nationalpark.

IUCN-kategorier for naturbeskyttede områder

I. Strict Nature Reserve/Wilderness Area: beskyttet område hovedsageligt forvaltet for videnskab eller beskyttelse af den vilde natur.

Underkategori **1a** er et Strict Nature Reserve: beskyttet område hovedsageligt forvaltet for videnskab.

Definition

Et område med land eller hav, som besidder nogle særlige eller repræsentative økosystemer, geologiske eller fysiologiske egenskaber og/eller arter, tilgængelig primært for videnskabelig arbejde og/eller miljømæssig overvågning.

Forvaltningsmål

- At bevare habitater, økosystemer og arter i en så uforstyrret tilstand som muligt;
- At bibeholde genetiske ressourcer i en dynamisk og evolutionær tilstand;
- At bibeholde etablerede økologiske processer;
- At sikre strukturelle landskabstræk eller klippeflader;
- At sikre eksempler på det naturlige miljø for videnskabelige studier, miljømæssig overvågning og uddannelse, inklusive referenceområder hvorfra al undgåelig adgang er udelukket;
- At minimere forstyrrelser ved nøje planlægning og gennemførelse af forskning og andre tilladte aktiviteter; og
- At begrænse offentlig adgang.

Retningslinier for udpegning

- Området skal være stort nok til at sikre økosystemernes uberørthed og til at opnå de forvaltningsmål for hvilke området er beskyttet
- Området skal være uden direkte menneskelig indflydelse og have mulighed for at forblive sådan
- Bevaringen af områdets biodiversitet skal kunne opnås gennem beskyttelse og ikke kræve større aktiv forvaltning eller habitat manipulation

Organiseringsansvar

Ejerskab og kontrol skal varetages af en national eller andet niveau af statslig eller af en privat organisation, universitet eller institution som har en etableret forsknings- eller bevaringsfunktion, eller af ejere som arbejder i en Kooperation med disse regerings- eller private institutioner.

Tilstrækkelig sikring og kontrol skal sikres før udpegningen.

Underkategori **1b** er et Wilderness Area: beskyttet område hovedsageligt forvaltet for beskyttelse af den vilde natur.

Definition

Et stort område med umodificeret eller kun svagt modificeret land eller vand, som har bibeholdt sin naturlige karakter og påvirkning, uden permanent eller betydningsfuld beboelse og som beskyttes og forvaltes for at bevare dets naturlige tilstand.

Forvaltningsmål

- At sikre at fremtidige generationer får mulighed for at opleve forståelse og kunne glæde sig ved områder der i det store hele har været uforstyrret af menneskelige indgreb over en længere periode;
- At bibeholde de essentielle naturlige egenskaber og kvaliteter over en længere periode;
- At sørge for offentlig adgang på et niveau og af en type som bedst understøtter den fysiske og åndelige velbefindende af besøgende og som bibeholder kvaliteterne ved den vilde natur i området for nuværende og kommende generationer;
- At muliggøre at indfødte folk, som lever i lave tætheder og i balance med de tilgængelige ressourcer kan opretholde deres livsstil.

Retningslinier for udpegning

- Området skal besidde en høj naturkvalitet, primært være styret af naturkræfter, i det væsentlige uden menneskelige forstyrrelser og have sandsynlighed for at kunne bibeholde disse egenskaber hvis området forvaltes som foreslået.
- Området skal rumme betydelige økologiske, geologiske, fysiogeografiske eller andre karakterer af videnskabelig, uddannelsesmæssig, landskabelig eller historisk værdi.
- Området skal byde på usædvanlige muligheder for ensomhed, der kan nydes ved simple stille, ikke forurenende og ikke påtrængende måder at rejse på (dvs. ikke motordrevet)
- Området skal være af en størrelse, der kan præstere denne bevarelse og brug.

Organiseringsansvar

Som for under-kategori 1a.

II. National Park: beskyttet område hovedsageligt forvaltet for økosystembeskyttelse og rekreation.

Definition

Naturligt land- eller vandområde udpeget for at (a) beskytte den økologiske helhed af et eller flere økosystemer for nuværende og fremtidige generationer (b) udelukke udnyttelse eller erhverv som er skadelig for formålet med udpegningen af området, og (c) skabe et fundament for åndelige, videnskabelige, uddannelsesmæssige, rekreative og besøgs muligheder, som alle skal være miljømæssigt og kulturelt forenelige.

Forvaltningsmål

- At beskytte natur- og landskabsområder af national og international betydning for åndelige, videnskabelige, uddannelsesmæssige, rekreative og turistmæssige formål;

- At bevare repræsentative eksempler på fysiogeografiske regioner, biotiske samfund, genetiske ressourcer og arter for alle tider, for at skabe økologisk stabilitet og diversitet;
- At forvalte besøgendes brug af området for inspirerende, uddannelsesmæssige, kulturelle og rekreative formål på et niveau som bibeholder området i en naturlig eller nært naturlig tilstand;
- At eliminere og derefter forebygge udnyttelse eller erhverv som er skadelige for formålene for udpegningen;
- At opretholde respekt for de økologiske, geomorfologiske, hellige eller æstetiske egenskaber som berettigede udpegningen;
- At vurdere behovene fra indfødte folk incl. godtgørelse for resourceudnyttelse, i den grad det ikke omvendt vil påvirke de andre forvaltningsmål.

Retningslinier for udpegning

- Området bør indeholde et repræsentativt mønster af de vigtigste naturlige regioner, egenskaber eller landskaber, hvor plante- og dyrearter, habitater og geomorfologiske steder er af særlig åndelig, videnskabelig, uddannelsesmæssig, rekreativ og turismæssig betydning;
- Området skal være stort nok til at omfatte et eller flere hele økosystemer, som ikke er ændret materielt af aktuelle menneskelige erhverv og udnyttelse.

Organiseringsansvar

Ejerskab og forvaltning skal normalt forestås af landets øverste kompetente autoritet som har domsmyndighed over parken. Ansvar kan dog også overdrages til et andet statsligt niveau, råd af indfødte folk, organisation eller anden legalt etableret institution som har tilegnet området til langvarende bevarelse.

III. Natural Monument: beskyttet område hovedsageligt forvaltet for bevarelse af specifikke landskabs- eller naturattraktioner.

Definition

Område som indeholder en eller flere særlige natur- eller natur/kulturegenskaber som er af usædvanlig eller unik værdi pga. dets iboende sjældenhed, repræsentative eller æstetiske kvaliteter eller kulturelle betydning.

Forvaltningsmål

- Vedvarende beskyttelse og bevaring af specifikke enestående naturlige attraktioner pga. deres naturmæssige betydning, unikke eller repræsentative kvaliteter og/eller spirituelle betydning.
- I sammenhæng med ovenstående målsætning, at give muligheder for forskning, uddannelse, tolkning og offentlig værdsættelse.
- At eliminere og derefter forhindre udnyttelse eller erhverv, som er i modstrid med udpegningen.
- At yde den lokale befolkning fordele, som er forenelige med de øvrige forvaltningsmål.

Retningslinier for udpegning

- Området bør indeholde et eller flere landskabs- eller naturattraktioner af enestående betydning (passende attraktioner inkluderer spektakulære vandfald, grotter, kratre, fossile lag, sandbanker og marine attraktioner sammen med unikke eller repræsentative planter og dyr; associerede kulturelle fænomener kan inkludere grottebeboelser, bjergfæstninger, arkæologiske steder eller naturlige steder som har en særlig betydning for indfødte mennesker).
- Området bør være stort nok til at beskytte attraktionernes integritet og dets umiddelbare omgivelser.

Organiseringsansvar

Ejerskab og forvaltning bør varetages af den nationale regering eller, med passende sikring og kontrol, af et andet statsligt niveau, råd af indfødte folk, non-profit fonde, korporationer eller i særlige tilfælde af private institutioner, på betingelse af, at områdets karakter er sikret inden udpegningen.

IV. Habitat/Species Management Area: beskyttet område hovedsageligt forvaltet for bevaring gennem forvaltningsindgreb.

Definition

Land- eller vandområde som er mål for aktive indgreb gennem forvaltningstiltag som har til formål at sikre bevarelsen af habitater og/eller som opfylder kravene til specifikke arter.

Forvaltningsmål

- At sikre og bevare de habitater, som er nødvendige for beskyttelsen af betydningsfulde arter, grupper af arter, biotiske samfund eller fysiske miljømæssige karakterer, hvor disse kræver særlig menneskelig manipulation for en optimal forvaltning.
- At lette videnskabelig forskning og miljøovervågning som primære aktiviteter forbundet med bæredygtig ressourceforvaltning.
- At udvikle begrænsede arealer til offentlig uddannelse og forståelse af de omfattede habitaters karakteristika samt for forvaltningsarbejdet.
- At eliminere og derefter forhindre udnyttelse eller erhverv, som er i modstrid med udpegningen.
- At yde den lokale befolkning fordele, som er forenelige med de øvrige forvaltningsmål.

Retningslinier for udpegning

- Området bør spille en vigtig rolle i beskyttelsen af naturen og arters overlevelse (med passende indarbejdning af yngleområder, vådområder, koralrev, estuarier, græsarealer, skove eller gydeområder inklusiv marine fødesøgningsområder).
- Området bør være et område hvor beskyttelsen af habitaterne er af betydning for nationalt eller lokalt vigtig flora eller for stationær eller migrerende fauna.
- Bevarelsen af habitaterne og arterne bør være afhængig af aktive indgreb fra den forvaltende myndighed, om nødvendigt gennem habitatmanipulation.
- Områdets størrelse bør afhænge af habitatkravene for de arter, som skal beskyttes og kan variere fra relativt små til meget omfattende.

Organiseringsansvar

Ejerskab og forvaltning bør varetages af den nationale regering eller, med passende sikring og kontrol, af et andet statsligt niveau, non-profit fond, privat gruppe eller person.

V. Protected Landscape/Seascape: beskyttet område hovedsageligt forvaltet for beskyttelse af havområder og/eller landskaber og rekreation.

Definition

Landområde med tilhørende passende kyst og hav hvor vekselvirkningerne mellem mennesker og natur over tid har skabt et område af særlig karakter med betydelige æstetiske, økologiske og/eller kulturelle værdier, og ofte med høj biologisk diversitet. At værne om fuldstændigheden af de traditionelle sammenhænge er vital for beskyttelsen, bevarelsen og udviklingen af et sådant område.

Forvaltningsmål

- At bevare de harmoniske vekselvirkninger mellem natur og kultur gennem beskyttelse af landskabet og/eller vandområder og fortsættelse af traditionelle udnyttelser af landskabet, byggetraditioner samt kulturelle og sociale fænomener;
- At understøtte livsstile og økonomiske aktiviteter som er i harmoni med naturen samt bevare de sociale og kulturelle strukturer af de involverede samfund;
- At bevare diversiteten af landskaber og habitater og af de tilknyttede dyr og økosystemer;
- At eliminere og derefter forebygge brug af og aktiviteter i landskabet som er upassende i omfang og/eller karakter,
- At skabe mulighed for offentlige fornøjelser gennem rekreation og turisme som er passende i type og omfang i forhold til områdets essentielle kvaliteter;
- At fremme videnskabelige og uddannelsesmæssige aktiviteter som vil bidrage til den fremtidige velbefindende for bosiddende populationer og for udviklingen af offentlig støtte til miljøbeskyttelsen af sådanne områder, og
- At bringe fordele ved og bidrage til velfærden i de lokale samfund gennem tilvejebringelsen af naturprodukter (som tømmer og fiskeriprodukter) samt ydelser (som rent vand eller indkomster opnået gennem bæredygtige former for turisme).

Retningslinier for udpegning

- Området skal omfatte landskaber og/eller kyst og ørige vandområder som har en høj scenisk værdi med forskellige tilknyttede habitater og flora og fauna sammen med eksempler på unikke eller traditionelle landudnyttelsesmønstre og sociale organiseringer som det ses i menneskelige bosættelser og lokale skikke, livsformer og overbevisninger.
- Området skal give mulighed for offentlige fornøjelser gennem rekreation og turisme inden for den normale livsstil og økonomiske aktiviteter.

Organiseringsansvar

Området kan være ejet af en offentlig myndighed, men vil mere sandsynlig bestå af en mosaik af offentlig og privat jord og med mange forskellige forvaltningplaner. Disse forskellige forvaltningsplaner skal have forskellige grader af planlægning og kontrol og skal hvor det er passende understøttes af offentlige tilskud og andre typer af tilskyndelser til at sikre at kvaliteten af land- eller vandområdet og de relevante lokale skikke og overbevisninger bevares i fremtiden.

VI. Managed Resource Protected Area: beskyttet område hovedsageligt forvaltet for bæredygtig udnyttelse af naturlige økosystemer.

Definition

Område der hovedsageligt omfatter umodificerede naturlige systemer, forvaltet for at sikre en langvarende bevarelse af biologisk diversitet samtidig med at det leverer en bæredygtig strøm af naturprodukter og ydelser som opfylder samfundets behov.

Forvaltningsmål

- At beskytte og bevare områdets biologiske diversitet og andre naturværdier over en lang periode;
- At understøtte en sund forvaltningspraksis for bæredygtige produktionsformål;
- At beskytte den naturlige ressourcebase fra at overgå til andre landudnyttelsesformål som er ødelæggende for områdets biologiske diversitet, og
- At bidrage til en regional og national udvikling.

Retningslinier for udpegning

- Mindst 2/3 af arealet skal være i en naturlig tilstand, selv om området også må omfatte mindre områder med modificerede økosystemer; store kommercielle plantager er ikke passende at inddrage,
- Området skal være stort nok til at absorbere bæredygtig ressourceudnyttelse uden at være ødelæggende for dets overordnede fremtidige naturværdier.

Organiseringsansvar

Forvaltningen bør varetages af et offentligt organ som har en helt klar ansvarsområde i relation til bevaring og udføres i samarbejde med de lokale samfund; eller forvaltningen gennemføres af lokale traditioner understøttet og rådgivet af statslige eller ikke-statslige styrelser. Ejerskabet kan være på et nationalt eller andet myndighedsniveau, samfundet, privatpersoner eller en kombination af disse.

Denne danske oversættelse af IUCN kategorier for beskyttede områder er hentet fra 'Nationalparker i Danmark – diskussion på baggrund af udenlandske eksempler' (Arbejdsrapport nr. 3 fra Naturrådet, 2001).

Den fulde rapport er tilgængelig på:

www.naturraadet.dk/t_naturpolitik/Nationalparker%20i%20Danmark%20Arbejdsrapport%203.pdf

Appendiks 2. WWF analyse af naturpotentialiet i de syv pilot-projekter

Analysen af naturpotentialiet i hvert af de syv pilot-projekter bygger på en vurdering af de eksisterende kvaliteter ud fra IUCNs kriterier for en nationalpark, men suppleret med vurderinger af potentialiet for på kortere sigt at skabe stærkt forbedrede muligheder og sammenhæng for stor og dynamisk natur, hvor både de naturgivne vilkår og ejerforhold spiller ind.

Analysen er ikke et forsøg på give WWF's bud på, hvor der skal laves nationalparker inden for de syv pilot-projekter. Derimod er det meningen at give et samlet bud på, hvor nemt det vil være ud fra et rent idealistisk synspunkt at skabe en vildere og mere dynamisk natur i Danmark.

Hver faktor er vurderet ud fra en skala fra 1-5, hvor 5 er den mest gunstige ud fra et natursynspunkt. For hvert område er alle værdier lagt sammen, og der er ikke forsøgt at give nogle værdier mere vægt end andre. For de marine områder er der analyseret på 8 faktorer (dvs. et område kan maksimalt opnå en samlet værdi på 40), mens der for de landlige områder er analyseret på 9 faktorer (dvs. samlet maksimumsværdi på 45).

De undersøgte faktorer er følgende:

1. *Økologisk integritet.* En vurdering af om der inden for det givne pilotprojekt findes væsentlige områder, der kan leve op til IUCNs definition om at beskytte den økologiske helhed.
2. *Store kerneområder.* En vurdering af mulighederne for at udlægge store kerneområder bestående af oprindelige økosystemer.
3. *Potentiale for at skabe sammenhæng i naturen.* En vurdering af i hvilken grad tilstedeværelsen af udnyttelsesformer, bebyggelser m.m. kan indvirke på en fremtidig sammenhæng i naturen.
4. *Potentiale for at skabe dynamisk natur med store græsædere.* En vurdering af mulighederne for at genskabe en mere dynamisk, vild natur, hvor forvaltningen i udstrakt grad gør brug af store græsædere – enten eksisterende vilde arter eller gennem udsætning af robuste kvæg- og hesteracer og genintroduktion af forsvundne store græsædere.
5. *Potentiale for naturgenopretning på kort sigt.* En vurdering af mulighederne for at genoprette forsvundet natur inden for en kort tidshorisont, f.eks. genskabelse af vådområder m.v.
6. *Særlig naturidentitet af eksisterende natur.* Denne faktor forsøger at indfange tilstedeværelsen af en eller flere særlige elementer i områdets natur, der giver en unik identitet, som ikke findes andre steder i Danmark (fx Møns Klint og højmosen i Lille Vildmose).
7. *Kulturhistorie kan spille sammen med fremtiden natur.* Denne faktor forsøger at indfange en sammenhæng, hvor kulturhistorien kan styrke den fremtidige naturforvaltning.
8. *Ejerforhold – antallet af ejere.* Få ejere vil alt andet lige gøre en fremtidig naturvenlig forvaltning nemmere at etablere end et område med meget komplicerede ejerforhold.
9. *Ejerforhold – graden af offentligt ejerskab.* Et overvejende statsejet område bør alt andet lige være enklere at sikre en fremtidig naturvenlig forvaltning.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Total
Marine pilot-projekter										
Vadehavet	5	5	5		5	5	5	5	5	40
Læsø	5	5	5		5	5	5	5	5	40
Land pilot-projekter										
Lille Vildmose	4	5	5	5	4	5	5	4	1	38
Hederne i Thy	4	5	4	4	4	5	5	3	4	38
Kongernes Nordsjælland	3	4	4	4	3	3	3	4	5	33
Møn	2	3	2	3	3	5	3	1	3	25
Mols Bjerger	1	2	1	4	2	3	2	2	3	20

En vild Vildmose - naturbevarelse med visioner

Slip naturen fri! Lad Lille Vildmose blive til Danmarks vildeste sted. Fra Tofte Skov i Syd til Høstemark Skov i Nord er der en enestående mulighed for at lade naturen råde og dermed skabe sammenhæng mellem to af Danmarks fineste naturskove. Her vil nogle af de store dyr kunne trives, som det ellers er vanskeligt eller umuligt at finde levesteder til i nutidens intensivt udnyttede og tætbefolkede Danmark.

Lille Vildmose er under fredning, idet den afsluttende behandling under Naturklagenævnet er nært forestående. Der er tale om Danmarks hidtil største landskabsfredning på ca. 80 km², og umiddelbart er der bred anerkendelse af behovet for beskyttelse af områdets naturværdier. De er af overordentlig stor national betydning med arealer, der endog er af international betydning. I den verserende fredningssag er der især opstået voldsom debat omkring offentlighedens adgang til området. Men Lille Vildmose har potentiale til at blive et endnu vigtigere naturområde, end fredningssagen hidtil har lagt op til.

WWF Verdensnaturfonden har derfor fremlagt en vision for Lille Vildmose. Visionen udbygger betydningen af fredningen og tager direkte fat med løsninger på de langsigtede problemer, som bevarelsen af dansk natur står overfor. Dette dokument uddyber perspektiverne i den fremførte vision for Lille Vildmose (se Levende Natur nr. 3, 2000), ligesom det giver et bud på naturvenlige principper for adgangsforholdene. En visionær forvaltning af Lille Vildmose kan fint kombinere benyttelsen med beskyttelsen.

WWF's vision anbefaler, at der

- anlægges et helhedssyn på Lille Vildmose
- åbnes en bred korridor mellem de to vildtrige skove, der fuldt udbygget omfatter resterne af den oprindelige højmose, de planlagte naturgenopretningsprojekter og produktionsområderne for tørvesmuld.
- etableres vildthegn om hele området, så konflikter med de tilstødende landbrugsarealer undgås.

Rig natur – også på oplevelser

Det er i høj grad de store pattedyr, der har været med til at skabe den danske natur. I en vild Vildmose vil dyrene derfor være nødvendige aktører i genskabelsen af den natur, der er den oprindelige i Danmark. Men en forudsætning for, at det kan lykkes, er, at vildmosen hegnes ind – hele vejen rundt. Ikke for at lukke naturen inde og folk ude, men for at sikre naturen frie udfoldelsesmuligheder, der hvor vi virkelig giver den lov.

En vild vildmose vil byde på naturoplevelser, det ikke har været mulige at få i de sidste mange hundrede år herhjemme, og som i dag kun er mulige under eksotiske himmelstrøg mange hundrede kilometer fra Danmark. En vild vildmose kan nemlig skabes samtidig med, at der bliver bedre adgang - og uden at

trafikken på de eksisterende, offentlige veje påvirkes. Og visionen om Lille Vildmose kan realiseres med lokalbefolkningen som en aktiv partner.

Men den største, samlede gevinst vil tilfalde den vilde natur: Den naturlige dynamik, der skabes af de store dyr, vender tilbage efter et par hundrede år i eksil, og den truede danske natur får nogle helt enestående udfoldelsesmuligheder.

Fredning uden visioner

For blot århundreder siden var Lille Vildmose en stor sammenhængende højmose. Afvanding, tørvegravning og opdyrkning har siden ændret hele den centrale del af området, som i dag henligger som marker, græsletter og ikke mindst åbne tørvesmulds-produktionsflader. Den sydlige del af mosen er stadig en sammenhængende højmose, ligesom der ligger rester af højmosen også i den nordlige del.

Den verserende fredningssag lægger op til en landskabsfredning af hele den oprindelige Lille Vildmose, inklusive de tilliggende naturrige skove (Tofte Skov, Høstemark Skov). Fredningsforslaget opstiller isolerede mål for delområder af mosen, hvorfor f.eks. begge de to store skove holdes effektivt adskilt fra hinanden, idet de to eksisterende vildthegn bevares. Fredningsforslaget anerkender betydningen af vildthegn for at opretholde de tætte bestande af store dyr, men forslaget manglende helhedssyn betyder, at den oplagte mulighed for at skabe mere af den dynamiske, oprindelig danske natur, ikke udnyttes. Under sagsbehandlingen af fredningsforslaget er dette blevet anket med henblik på at fjerne de eksisterende vildthegn. Denne anke er imidlertid primært begrundet i ønsket om at sikre naturinteresserede adgang til skovene - den overser fuldstændig hensynet til vildtet.

Nødvendigt kursskift for dansk natur

WWF Verdensnaturfondens vision for en fremtidig forvaltning af Lille Vildmose bygger på erfaringer fra arbejdet med stor natur i andre dele af verden. Visionen blev formuleret ud fra en stigende erkendelse af den slående forskel, der er i den danske tilgang til naturbevarelse, sammenlignet med allerede etableret praksis ved forvaltning af stor natur andre steder i verden. En forskel, der måske godt kan forklares ud fra Danmarks overvejende kulturprægede og intensivt udnyttede landskaber, men som understreger et behov for at få opstillet langsigtede mål for forvaltning af store naturområder. Erkendelsen af denne markante forskel er ikke blevet mindre i forbindelse med de efterfølgende diskussioner omkring mulighederne for også at *gennemføre* visionen for Lille Vildmose. Efter vores vurdering står dansk naturforvaltning overfor et nødvendigt sporskift. Den i øvrigt dygtige og solide ekspertise i beskyttelse og pleje af de mere eller mindre udprægede halvkulturer i vores landskaber skal udvikle sig, så der tænkes meget mere fremadrettet og visionært i forvaltning af *store sammenhængende arealer, ekstensivering af de nuværende former for udnyttelse og plads til mere fri dynamik.*

Dette sporskift forudsætter, at der fremover arbejdes med naturforvaltning på en anden måde - og med længere tidsperspektiver. Det kan kun ske gennem processer, der sigter mod langsigtede, visionære mål for en dynamisk dansk natur. Det er en åbenlys udfordring at få sådanne principper indarbejdet i en verserende fredningssag, der allerede har været arbejdet med gennem en årrække.

Benyttelse og beskyttelse

Visionen om Lille Vildmose opererer med en udlægning af Tofte Skov og Høstemark Skov som kerneområder for naturen, mens hele det mellemliggende areal - korridoren - er et område med fri adgang - man kunne kalde det et kerneområde for de besøgende. De følgende betragtninger om publikumsfaciliteter forudsætter med andre ord at visionen gennemførtes. Det er her, den maksimale gevinst for både benyttelsen og beskyttelsen ligger. En gennemførelse af væsentlige nye publikumsaktiviteter indenfor de påtænkte kerneområder for naturen *uden* en gennemførelse af visionen vil betyde, at de oplagte muligheder tabes på gulvet, samtidig med at naturindholdet i vildmosen forringes.

I det følgende omtales først og fremmest formidling af naturen i mosen. Overvejelser omkring formidling af kulturværdierne er kun berørt i begrænset omfang. Der bør foretages en mere grundlæggende analyse af kulturværdiernes formidling, som kan danne grundlag for en samlet plan for formidlingen i Lille Vildmose.

Vildmosegård Natur- og Kulturcenter

Sejlfjord Kommune har etableret et Natur- og Kulturcenter i Vildmosegården, der ligger centralt i den oprindelige Lille Vildmose. Centret har en naturvejleder tilknyttet og er allerede et stærkt samlende punkt for formidlingen af Lille Vildmoses nuværende naturværdier. Med en gennemførelse af visionen for Lille Vildmose bliver centrets placering endnu stærkere, idet centret bogstavelig talt kommer til at ligge i midten af det samlede naturområde.

Naturcentret er under kraftig ekspansion med udvikling af permanent udstilling om natur og kultur, plads til skiftende udstillinger m.v. (jfr. plandokument fra Sejlfjord Kommune).

De adgangsforhold, der bør etableres i forbindelse med fredningen af Lille Vildmose, må tænkes sammen med udviklingen af naturformidlingscentret, så de forskellige initiativer kan understøtte og supplere hinanden. Dette vil også have betydning for udformningen af informationsmateriale om mosen og dens oplevelsesmuligheder.

Den naturformidling, der allerede foregår fra Vildmosegård, kunne udbygges med en række nye aktiviteter, der har til hensigt at tilbyde ekstraordinære oplevelser for de besøgende. Der skal her peges på to muligheder: (1) Den industrielle udnyttelse af Lille Vildmose er bl.a. sket ved hjælp af en lille lokal tipvogns togbane. Denne kunne eventuelt bruges til rundture i den gravede del af mosen og på den måde indgå i fortællingen om mosens udnyttelse siden 1700-tallet. Togbanen kunne måske også bruges til at bringe de besøgende til og fra udsigtspunkter i mosen. (2) Den store natur og de store dyr kunne opleves på ture i hestevogn. Det vil være en spændende måde for den besøgende at bevæge sig ind i de specielle skove. Der vil være gode chancer for at komme tæt på de store dyr, og begrænset kørsel med hestevogn vil næppe have nogen forstyrrende effekt på dyrelivet.

Adgangsforhold i korridoren mellem de to natur-kerneområder

Megen færdsel vil kunne ske - som i dag - ad de eksisterende veje. Hvor det nye hegn omkring korridoren krydser veje med offentlig færdsel, skal der etableres sluser med fæ-riste, således at biltrafikken kan passere uhindret.

Men i princippet bør der være fri adgang i hele dette område med mulighed for vandreture på egen hånd. I takt med at området overgår til permanent naturtilstand og naturgenopretningsprojekter gennemføres, vil der i korridoren udvikle sig en dynamisk natur, der vil byde på meget varierede naturoplevelser.

Udsigtspunkter med let adgang

Selvom der vil være fri færdsel i området, vil det være oplagt at etablere støttepunkter med gode adgangsforhold, der kan henvende til alle interessegrupper. Gode adgangsforhold vil først og fremmest sige kort afstand fra P-plads. Ved hvert støttepunkt skal der foruden parkeringsmuligheder være informationstavler om mosen og dens kvaliteter og f.eks. mulighed for at tage en brochure, der fortæller om alle de andre steder med oplevelsesmuligheder i mosen. Der tænkes her på to typer af udsigtspunkter:

- Bakketoppe omkring mosen: Der findes tre unikke muligheder for at opleve det enestående landskab omkring mosen fra bakker: Muldbjergene, Smidie og Kællingbjerg. De to første har allerede veje og det vil være forholdsvis enkelt at etablere et udsigtspunkt med informationstavler.
- Udsigtstårne ved særlige naturområder: Der findes allerede et velbesøgt fugletårn ved nordsiden af Tofte Sø. Andre udsigtstårne kunne med fordel etableres ved Lille Sø, Birke Sø (i forbindelse med naturgenopretningen) og måske i Portland-mosen.

Natursti ud på højmosen

Ved at anlægge et spang (smal bræddesti) gennem en lille del af en aktiv del af højmosen i Portland-mosen vil det være muligt at give den besøgende en ekstraordinær oplevelse af denne unikke naturtype.

Andre formidlingsmuligheder

Der kan evt. tænkes en række støttepunkter for formidling af mosens kulturhistoriske værdier. Det kan f.eks. laves som en kørevejledning, der leder den besøgende rundt til en række steder i mosen. På udvalgte, markerede lokaliteter kan den besøgende stoppe, og brochuren vil give informationer om stedet.

Adgangsforhold i kerneområder for naturen

I de to kerneområder for naturen, Høstemark Skov og Tofte Skov, bør formidlingen og oplevelsesmuligheden tage udgangspunkt i størst mulig hensyn til de følsomme naturværdier. Men selv med dette udgangspunkt er der vide muligheder for at etablere en aktiv formidling.

Udsigtspunkter med let adgang

Ved begge kerneområder for natur bør der være et udsigtspunkt med let adgang. Hvert udsigtspunkt skal henvende sig til alle interessegrupper, og adgangsforholdene skal være enkle med kort afstand fra P-plads. Der skal være informationstavler om mosen og dens kvaliteter, ligesom der skal være adgang til en brochure. En placeringsmulighed ved Tofte Skov kunne være langs kystvejen f.eks. ved den allerede eksisterende P-plads. En placeringsmulighed ved Høstemark Skov kunne være ved vejen fra Mou til Dokkedal.

Naturstier

Naturstierne vil henvende sig til de lidt mere målrettede naturinteresserede. Der er flere muligheder hvoraf tre typer gennemgås i det følgende. Det skal understreges, at det kræver nøje indsigt i de lokale forhold at anlægge naturstier - det kan ikke gøres fra et skrivebord. Derfor er der kun tale om skitser til og principper for, hvordan det kan gøres. En nøjere projektering af de foreslåede stier kan således vise sig at være vanskelig at gennemføre i praksis under hensyn til de følsomme naturværdier, hvorfor man i så fald naturligvis bør finde nogle mindre ambitiøse løsningsmuligheder.

1. Natursti gennem den vilde skov.

Henvender sig især til den lidt mere interesserede besøgende, der samtidig har lyst til at gå en tur på egen hånd. Ideen med disse naturstier skal være at formidle de unikke skove, der er påvirket af store dyr. Rutens længde vil naturligvis afhænge af placeringsmulighederne, men kan f.eks. være i størrelsesordenen 1 time i Høstemark Skov. I Tofte Skov kan der eventuelt etableres både en kort rute af 1-2 timers varighed og en længere af 3-4 timers varighed. En natursti kan med fordel indeholde et eller flere mål for den besøgende i form af et velplaceret udsigtstårn eller et skjul, hvorfra der vil være særlige muligheder for oplevelser - f.eks. udsigt over slette med kronhjorte. Den præcise placering af et stiforløb vil naturligvis være bestemt af både startpunktet (dvs. mulighed for P-plads) og hensynet til naturværdierne i kerneområdet i øvrigt. Placeringen af de særlige støttepunkter for stien (tårne, skjul) kræver meget nøje indpasning i de naturgivne forhold – ikke alene af hensyn til de landskabelige værdier, men også så der ikke skabes forstyrrelse ved særligt følsomme dele af kerneområdet. Fremfor at lave en sti, hvor den besøgende skal gå ud og hjem ad den samme sti, er det en fordel, hvis stien kan anlægges som en rundtur. Ved en rundtur bliver der større oplevelsesmuligheder ved hele tiden at gå 'ukendt' vej.

Stiforløbet skal hele tiden være entydigt og nemt at følge, og man kan med stor fordel anlægge et spang gennem områder, der er permanent fugtige, eller som i dele af året vil være under vand. Dette sikrer adgangsforhold året rundt, og det gør samtidig stien let at følge.

En entydig og synlig sti vil normalt ikke nødvendiggøre opsætning af forbudsskilte eller direkte indhegning af stien. Ved en kombination af klare og gode informationer og et entydigt stiforløb er det normalt muligt at skabe en forståelse for, at kun stien må benyttes.

Med hensyn til de særlige støttepunkter (tårne, skjul) er det vigtigt at sikre en placering, der ikke forstyrrer de særligt følsomme værdier. Det kan desuden være nødvendigt at opstille afskærmning for at sikre, at den besøgende kommer uset frem til et særligt velplaceret støttepunkt..

2. Sti til skarvkoloni (med skjul)

Et sti langs det nuværende hegn frem til skarvkolonien, hvor et skjul placeret midt i skarvkolonien og i højde med rederne vil give den besøgende en meget særpræget og stærk oplevelse. Sidste del af stiforløbet bør formodentlig være overdækket. En sådan sti kan måske kombineres med et stiforløb ud på højmosen (se næste) eller med en udsigtsmulighed/udsigtspost over den store højmosen med chance for f.eks. at se mosens traner.

3. Spang over hjørne af højmosen

Ved at anlægge et spang (smal bræddesti) gennem et lille område af Tofte Moses aktive del vil det være muligt at give den besøgende en ekstraordinær oplevelse af denne unikke naturtype. Denne sti kan måske kombineres med en sti til skarvkolonien.

UGS – april 2001